

PSIXOLOGIYADA ERKAKLAR LEKSEMASI

Shodmonxonova Mohizoda Sobirjon qizi

Qo'qon universiteti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Email: shodmonxonova-m@email.com Tel: +998900577527

Rahmonova Ra'nogul Sheraliyevna

Ilmiy rahbar: Filologiya kafedrası o'qituvchisi Email:

rshraxmonova@kokanduni.uz <https://orcid.org/0009-0009-2341-8219> Tel:

+998770911014

Annotatsiya: *Mazkur maqolada “erkaklar” leksemasining psixologik, lingvistik va ijtimoiy-gender jihatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Erkaklik tushunchasining biologik jinsdan farqli ravishda ijtimoiy konstrukt sifatida shakllanishi, uning shaxs identitetiga ta'siri hamda jamiyatda mavjud stereotiplar bilan bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, leksemaning semantik maydoni, assotsiativ mazmuni va psixologik ta'sir mexanizmlari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, “erkaklar” leksemasi zamonaviy jamiyatda kuch va hukmronlik timsolidan ko'ra mas'uliyat, emotsional yetuklik va ijtimoiy sheriklik mazmunini tobora ko'proq ifodalamoqda.*

Kalit so'zlar: *erkaklik, gender identiteti, stereotip, lingvopsixologiya, ijtimoiy rol, maskulinlik.*

KIRISH

Til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik inson ongini o'rganishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Har bir leksema insonning ijtimoiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va psixologik tasavvurlarini o'zida mujassam etadi. “Erkaklar” leksemasi ham nafaqat biologik jinsni anglatuvchi birlik, balki jamiyat tomonidan shakllantirilgan maskulin modelning ifodasidir.

Psixologiya fanida erkaklik tushunchasi shaxsning gender identifikatsiyasi, ijtimoiy rol nazariyasi va o'zini anglash jarayoni bilan bog'liq holda o'rganiladi. Gender nazariyalariga ko'ra, erkaklik — bu biologik emas, balki ijtimoiy jihatdan shakllanadigan konstruksiyadir. Bola dunyoga erkak jins vakili sifatida keladi, biroq “erkak bo'lish” modeli ijtimoiylashuv jarayonida shakllanadi.

Jamiyat erkaklardan ma'lum xulq-atvor me'yorlarini kutadi: kuchlilik, qat'iyatlilik, hissiyotlarni oshkor etmaslik, yetakchilik va mas'uliyat. Ushbu talablar til orqali mustahkamlanadi va ongga singadi. Shu sababli “erkaklar” leksemasining psixologik mazmunini o'rganish nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-psixologik ahamiyatga ham egadir.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur maqola tahliliy va qiyosiy metodlarga asoslanadi. Ilmiy manbalar, psixologik tadqiqotlar va lingvistik nazariyalar asosida “erkaklar” leksemasining semantik va psixologik talqini o'rganildi. Gender psixologiyasi, ijtimoiy identitet

nazariyasi hamda lingvopsixologik yondashuv asosiy metodologik asos sifatida qo'llanildi.

Erkaklik identitetining psixologik asoslari

Erkaklik identiteti bolalik davridan boshlab shakllanadi. Ota obrazi, oilaviy munosabatlar va ijtimoiy muhit erkaklik modelining dastlabki ko'rinishini belgilaydi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'g'il bolalar kichik yoshdan boshlab kuch va mustaqillik bilan bog'liq rollarga yo'naltiriladi.

O'smirlik davrida tengdoshlar guruhi erkaklikni tasdiqlash maydoniga aylanadi. Bu davrda ijtimoiy tan olinishi ehtiyoji kuchayadi. Agar jamiyat erkaklikni tajovuzkorlik yoki hukmronlik bilan bog'lasa, o'smir shaxsiyatida shunday xulq shakllanishi mumkin.

Erkaklik stereotiplari va ruhiy salomatlik

An'anaviy qarashlarda erkaklik hissiyotlarni yashirish bilan bog'lanadi. "Erkak yig'lamaydi" degan stereotip psixologik bosimni yuzaga keltiradi. Hissiyotlarni inkor qilish ichki ziddiyatni kuchaytirib, stress va agressiya shaklida namoyon bo'lishi mumkin.

Zamonaviy tadqiqotlar erkaklar orasida psixologik yordamga murojaat qilish darajasi ayollarga nisbatan past ekanligini ko'rsatadi. Bu holat ijtimoiy stereotiplarning salbiy ta'sirini tasdiqlaydi. Erkaklikni faqat kuch va qat'iyat bilan cheklash shaxsning emotsional rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Lingvopsixologik jihat: leksemaning semantik maydoni

"Erkaklar" leksemasi semantik jihatdan bir necha qatlamdan iborat:

biologik jinsni bildiruvchi ma'no;

ijtimoiy rolni ifodalovchi ma'no;

psixologik modelni anglatuvchi ma'no;

madaniy ideal timsoli.

Til birliklari inson ongida assotsiativ maydon hosil qiladi. "Erkak" so'zi ko'pincha kuch, himoya, mas'uliyat, qat'iyat kabi tushunchalar bilan bog'lanadi. Biroq zamonaviy talqinda empatiya, mehr va hissiy yetuklik ham ushbu leksemaning mazmuniga kirib bormoqda.

Zamonaviy maskulinlik modeli

Hozirgi davr psixologiyasida erkaklik tushunchasi qayta ko'rib chiqilmoqda. Maskulinlik endilikda hukmronlik emas, balki ichki barqarorlik va mas'uliyat bilan tavsiflanadi. Zamonaviy erkak modeli quyidagilarni o'z ichiga oladi:

hissiy intellektning rivojlanganligi;

zo'ravonliksiz muloqot;

oilaviy sheriklik;

ijtimoiy javobgarlik.

Bu model erkaklikni insoniy fazilatlar bilan uyg'unlashtiradi va gender tengligi tamoyillariga mos keladi.

Natijalar va muhokama

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, "erkaklar" leksemasi jamiyat taraqqiyoti bilan birga o'z mazmunini kengaytirib bormoqda. An'anaviy stereotiplar erkaklikni tor doirada talqin qilgan bo'lsa, zamonaviy psixologiya uni ko'p qirrali identitet sifatida ko'rsatadi.

Lingvopsixologik nuqtai nazardan, leksemaning mazmuni ijtimoiy ongda o'zgarishlarni aks ettiradi. Jamiyatda gender tengligi va emotsional savodxonlikka e'tibor ortgani sari erkaklik tushunchasi ham transformatsiyalanmoqda.

Xulosa

"Erkaklar" leksemasi biologik jinsni bildiruvchi oddiy birlik emas, balki murakkab ijtimoiy-psixologik tushunchadir. Uning mazmuni shaxs identiteti, ijtimoiy rollar va madaniy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, erkaklikning an'anaviy stereotiplari ruhiy salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Zamonaviy psixologiya erkaklikni emotsional yetuklik, mas'uliyat va ijtimoiy sheriklik bilan bog'lashni taklif etadi.

Demak, "erkaklar" leksemasining lingvopsixologik o'rganilishi nafaqat tilshunoslik, balki gender psixologiyasi va ijtimoiy tadqiqotlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar jamiyatda sog'lom maskulinlik modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1 G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
- 2 Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2012.
- 3 Giddens A. Sotsiologiya. – Toshkent: Sharq, 2002.
- 4 Kon I.S. Erkak psixologiyasi. – Moskva: Pedagogika, 1989.
5. Sheraliyevna, R, R. N (2025). The influence of literature in teaching English to university students. Multidisciplinary journal of science and technology, 5 (4), 22-29.
- 5 Bem S.L. Gender sxemasi nazariyasi. – Nyu-York: Freeman, 1981.
- 6 Tajfel H. Social Identity and Intergroup Relations. – Cambridge University Press, 1982.
- 7 Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Politizdat, 1975.